

ДИНАМІКА ЖІНОЧОГО ІМЕННИКА ПРИМОРСЬКОГО РАЙОНУ МІСТА ОДЕСИ: СПАД І ПІДНЕСЕННЯ

У статті подано ґрунтовне дослідження динаміки жіночого іменника Приморського району м. Одеси, процес розвитку певних імен або їх занепад (одиничне використання або повне зникнення імен з ужитку), указано напрямки змін складу іменника щодо його розширення або звуження. Матеріалом дослідження є особові імена мешканців Приморського району м. Одеси, народжених з 1971 до 2021 року. Увагу акцентовано на складі спільних для аналізованих п'яти зрізів імен та частоті їхнього уживання, з'ясовано статистичну організацію іменника, простежено якісні та кількісні зміни окремих онімів.

Ключові слова: жіночий іменник, динаміка, спад, піднесення, хронологічний зріз, особове ім'я, популярне ім'я, рідкісне ім'я, одиничне ім'я.

Дослідження власних імен людей – цікавий матеріал для глибшого розуміння процесів, які відбувалися на різних історичних зрізах у мові народу, його історії, культурі. Імена людей – це частина історії народу. У них відображаються побут, вірування, сподівання, фантазія і художня творчість народів, їхні історичні контакти. Історія, яка може бути зчитаною з власних імен, є більш достовірною, об'єктивною та захоплюючою, ніж з інших джерел, на неї неможливо впливати, її неможливо сховати, її необхідно лише правильно зрозуміти. Особові імена стали першими за всю історію людства засобами словесної індивідуалізації та легалізації людини в суспільстві [3, с. 136].

Активно і плідно вивчався та вивчається клас особових імен такими мовознавцями, як С.П. Бевзенко, П.П. Чучка, М.Л. Худаш, Л.Л.Гумецька, В.О. Горпинич, Ю.О. Карпенко, І.Д. Сухомлин, Л.Г.Скрипник, Н.П. Дзятківська, М.О. Демчук, Г.П. Півторак, Л.Т. Масенко, А.П. Коваль, О.Є. Медведєва, М.Л.Дружинець, С.П. Павелко та ін.

Метою дослідження є простежити динаміку жіночого іменника Приморського району м. Одеси, процес розвитку певних імен або їх занепад (одиничне використання або повне зникнення імен з ужитку), вказати напрямки змін складу іменника щодо його розширення або звуження.

Матеріали та методи. Фактичний матеріал дослідження – особові імена мешканців Приморського району м. Одеси, народжених з 1971 до 2021 року. **Джерельною базою** дослідження є актові записи про хрещення новонароджених у Свято-Успенському кафедральному соборі Одеської єпархії української православної церкви.

У роботі використано описовий метод, який забезпечує збір, систематизацію та підготовку даних до подальшої обробки; прийом кількісних підрахунків, що зводиться до простого підрахунку частоти вживання мовних одиниць, які в нашому випадку представлені особовими іменами; індукцію та дедукцію. Дедуктивний метод в якості відправного пункту передбачає засновані на певних припущеннях сутності та перевірку реальності цих сутностей, їх відповідності (або невідповідності) досліджуваним фактам. Найбільш продуктивним є циклічне застосування дедуктивного та індуктивного методу з послідовним уточненням уявлення про досліджуваний об'єкт.

У нашій системі імен виділяються чотири групи: найуживаніші імена (перша десятка); популярні імена – ім'я зараховується до цієї групи, якщо воно має не менше 10 носіїв; рідкісні імена – ім'я зараховується до цієї групи, коли воно має не більше 9 і не менше 2 носіїв; одиничні імена – імена, що зустрілись 1 раз на будь-якому зрізі.

Досліджуваний Приморський район м. Одеси характеризується багатим асортиментом імен. За період з 1971 по 2021 роки народилося 1545 дівчаток, яким було надано 140 імен.

У різні періоди зафіксована різна кількість імен:

1) з 1971 по 1980 роки – 46 імен, з яких 10 імен – найуживаніші, 3 – популярні, 13 – рідкісні, 20 – одиничні;

2) з 1981 по 1990 роки – 54 імені, з яких 10 – найуживаніші, 15 – популярні, 11 – рідкісні, 18 – одиничні;

3) з 1991 по 2000 роки – 60 імен, з яких 10 імен – найуживаніші, 12 – популярні, 10 – рідкісні, 28 – одиничні;

4) з 2001 по 2010 роки – 54 імені, з яких 10 імен – найуживаніші, 5 – популярні, 17 – рідкісні, 22 – одиничні;

5) з 2011 по 2021 роки – 94 імені, з яких 10 імен – найуживаніші, 20 – популярні, 24 – рідкісні, 40 – одиничні.

У розряді першої десятки за 5 вікових зрізів перебувало 20 імен: Наталія, Ірина, Ганна, Марина, Ольга, Тетяна, Юлія, Світлана, Катерина, Олександра, Анастасія, Олена, Марія, Вікторія, Дар'я, Софія, Поліна, Кіра, Валерія, Вероніка.

Протягом 5 вікових зрізів (1971–2021 рр.) лише 2 імені не покидало меж десятки: Ганна й Катерина; ще два імені – Ольга і Юлія – не покидали меж десятки протягом перших 4 вікових зрізів (1971–2010 рр.). В останньому періоді склад десятки найпопулярніших імен істотно змінився.

До групи популярних імен у першому періоді належить 3 імені: Вікторія, Анастасія та Оксана. Антропоніми Вікторія та Анастасія посилюють свої позиції та в останньому періоді переходять до розряду найуживаніших, а ім'я Оксана поступово послаблює свою позицію, зникаючи в останньому періоді.

Рідкісні імена першого зрізу нараховують 13 імен: Людмила, Марія, Олександра, Алла, Валентина, Лизавета, Жанна, Інесса, Інна, Лілія, Аліна, Ніна, Руслана. Оними Вікторія і Валентина за підсумками 5 вікових зрізів покращують свої позиції і стають популярними, ім'я Марія стає одним з найуживаніших; інші імена або залишаються на своїх позиціях, або зникають зовсім з ужитку.

Лідером за кількістю використання для усіх періодів є ім'я Ганна (130). До імен, що охопили найбільшу кількість носіїв відносяться також імена Катерина (88), Юлія (78), Анастасія (77), Марія (77), Ольга (68), Софія (63), Олена (61), Тетяна (50), Ірина (49).

За період з 1971–1980 рр. зустрілося 46 жіночих імен (47% від загальної кількості зафіксованих імен), якими було названо 233 дівчинки. Найчастіше вживаним у цей період стало українське ім'я латинського походження Наталія (12% від загального іменника за перший віковий зріз), що означає «рідна», «батьківська» [2, с. 164]. До першої десятки увійшли досить

популярні в усій Україні імена: Олена (8%, від грецького – «сонячне світло») [2, с. 169], Ірина (8%, від грецького – «мир», «спокій») [2, с. 144], Ганна (8%, від єврейського – «він був милостивий») [2, с. 128], Марина (8%, від латинського – «морський») [2, с. 157], Ольга (6%, жіноча форма чоловічого ім'я Олег, скандинавського походження, означає «свята») [2, с. 171], Тетяна (6%, від грецького – «установлюю, призначаю») [2, с. 184], Юлія (6%, жіноча форма чоловічого імені Юлій, латинського походження, означає «з роду Юліїв») [2, с. 191], Світлана (6%, жіноча форма від Світлан, слов'янського походження, від слова «світлий») [2, с. 179], Катерина (5%, грецького походження, означає «чистий») [2, с. 146].

До популярних у цей період імен віднесені такі українські імена грецького походження: Вікторія (3%, означає «перемога») [2, с. 125], Анастасія (2%, жіноча форма чоловічого імені Анастас, означає «воскресіння») [2, с. 38, 119], Оксана (4%, що означає «гостинність» або «чужа») [2, с. 167].

До поодиноких імен в цей відрізок часу потрапили досить незвичні й сьогодні імена: Аліна (німецького походження, виникло через скорочення імені Аделіна, Ангеліна, які мають грецьке коріння, і означають «вісник») [2, с. 118, 120], Алевтина (грецького походження, означає «відбиваю») [2, с. 118], Анжела (латинського походження, означає «ангельська») [2, с. 120], Віолетта (італійського походження, означає «фіалка») [2, с. 142], Джульєтта (походить від римського родового імені Джулія (Юлія), що означає «з роду Юліїв»), Зоя (грецького походження, означає «життя») [2, с. 124], Інга (давньоверхньонімецького походження, означає «Бог») [2, с. 143], Ілона (угорська форма грецького імені Олена, означає «світла») [2, с. 143], Христина (грецького походження, означає «християнин») [2, с. 194], Лідія (грецького походження, означає «та, яка прибула з Лідії») [2, с. 155], Маргарита (латинського походження, означає «перлина») [2, с. 157], Надія (переклад запозиченого зі старослов'янської мови імені Надежа) [2, с. 164], Олеся (скорочений варіант імені Олександра, який в свою чергу є жіночим варіантом чоловічого імені Олександр, що означає «захисник») [2, с. 170], Радислава (жіночий варіант імені Радислав, який має слов'янське походження та складається з двох частин: «рад-» означає «радіти», «слав» - «слава») [2, с. 94, 175], Римма (слов'янського походження, жіночий варіант чоловічого імені Римен – Роман, означає «римський, римлянин») [2, с. 95, 176], Юліанна (те саме, що й Юлія) та Яна (це жіночий варіант давньоєврейського імені Іван, означає «Божа благодать, дар богів») [2, с. 61, 192].

Взагалі в цей період 44% дівчат були названі іменами грецького походження, 28% дівчат – латинського, 11% дівчат – давньоєврейського, 6% дівчат – скандинавського і лише 1% дівчат названі іменами, що походять від давньослов'янських. Це є, безумовно, наслідком християнізації та колоніальної політики російської імперії.

У другому віковому зрізі (1981–1990 роки) найуживанішим ім'ям є українське ім'я давньоєврейського походження Ганна (11% від загального іменника). Взагалі імен грецького походження у це десятиріччя 44% від загальної кількості; імен латинського походження зменшилось до 20%; імен давньоєврейського походження збільшилось до 15%. Приємним стало збільшення давньоруських імен у 7 разів, що склало 7% від загальної кількості. Скандинавських імен також збільшилось вдвічі в цьому періоді та становить 15%.

Відповідно до загальної статистики, дівчат частіше стали називати Юліями (9%), Ольгами (8%), Катеринами (6%), Олександрами (6%), Анастасіями (6%), Маріями (4%). Але рідше стали називати Наталями (3%), Іринами (3%), Маринами (1%), Тетянами (4%), Світланами (2%).

Серед поодиноких імен з'явилися такі рідкісні для одеського регіону, як Анаїда, Вінета, Віталіна (латинського походження, означає «повне життя») [2, с. 126], Йордана, Нонна (латинського походження, що означає «дев'ята») [2, с. 167], Кіра (грецького походження, означає «володарка») [2, с. 148].

За період 1991–2000 років зустрілося 60 імен (63% від загальної кількості зафіксованих імен), якими було названо 307 дівчат. Найчастіше вживаним у цей період стало ім'я грецького походження Анастасія (10%).

Взагалі імена грецького походження у цей період склали 46% від загальної кількості іменника, давньоєврейського походження – 21%, латинського – 18%, давньоруського – 10%, скандинавського – 3%. Більш популярними стають імена давньоєврейського походження.

З'являються такі чудові жіночі імена як Алексія (фонетичний варіант імені Олексія, який, зокрема, є жіночим варіантом чоловічого імені Олексій грецького походження, що означає «захищаю») [2, с. 169], Ася (за однією з версій походить від грецького імені Анастасія) [2, с. 121], Ванда (польського походження, імовірно від назви племені вендів) [2, с. 123], Владислава (жіночий варіант давньоруського імені Владислав) [2, с. 126], Лариса (грецького походження, або від назви міста Laris(s)a, або від laros – чайка) [2, с. 150], Ліана (німецького походження, можливо, від назви рослини) [2, с. 152], Тамара (давньоєврейського походження, що означає «фінікова пальма») [2, с. 183] та давньоруське ім'я Ярослава.

За період 2001–2010 роки зустрілося 55 імен (36% від загальної кількості зафіксованих імен), якими було названо 171 дівчинку. Найчастіше вживаним у цей період залишилося ім'я грецького походження Анастасія (7%).

Взагалі імена грецького походження у цей період склали 44% від загального іменника, давньоєврейського походження – 19%, латинського – 17%, давньоруського – 13%, скандинавського – 6%, німецького – 1%.

Збільшили свою наявність у загальному іменнику давньоруські імена, наприклад, Дарія (6%), Владислава (2%), яке теж стає більш популярним.

Серед одиничних імен зустрічається давньоруське ім'я Мира (скорочена форма від таких імен, як Любомира або Мирослава, які є жіночими варіантами чоловічих імен Любомир та Мирослав) [2, с. 155, 162].

Популярне на початку досліджуваного періоду ім'я латинського походження Наталія поторху втрачає свою популярність і знайдено нами всього один раз. Така сама доля і в часто вживаного в період 1971 – 1980 рр. імені Олена. Більшість імен, якщо простежувати їхні піднесення та спади популярності, переживають хвилі слави та забуття.

В останній сучасний період (2011–2021 роки) дослідження було знайдено 95 імен (70% від всіх імен), якими було названо 452 дівчинки. Найчастіше вживаним у цей період стало ім'я грецького походження Софія (10% від загального іменника).

У цьому періоді ми можемо говорити про сучасний ономастичний стан одеського регіону. Доля імен грецького походження сьогодні складає 49%, давньоєврейського походження – 18%, давньоруського – 14%, латинського походження – 8%. Також в цей період з'являються імена німецького походження (2%) – Амалія, Адель (означає «шляхетний») [2, с. 117]; французького (1%) – Аліса (запозичене французьке ім'я грецького походження, означає «істина») [2, с. 118] та італійського походження (1%) – Сабіна (означає «сабінянка») [2, с. 178].

Можемо побачити підвищення популярності таких грецьких імен, як Кіра (3%), Вероніка (3%). Більш вживаними стають такі давньоруські імена: Мілана, Злата, Надія, Віра.

З'являються й нові рідковживані імена: Мішель, Агата (грецького походження, означає «добра») [2, с. 115], Ассоль, Домініка (латинського походження, означає «пані, господиня») [2, с. 132], Єсенія, Ліліт (єврейського походження, означає «нічна») [2, с. 153], Жасмін (перського походження, означає квітку жасміна), Еріка.

Лідером за кількістю використання для усіх періодів є ім'я Ганна (130). До імен, що охопили найбільшу кількість носіїв відносяться також імена Катерина (88), Юлія (78), Анастасія (77), Марія (77), Ольга (68), Софія (63), Олена (61), Тетяна (50), Ірина (49).

Великий вплив християнізації України на її культуру і розвиток досі зберігається. Можна говорити про загальноєвропейську тенденцію. Яскравим прикладом є український іменник на прикладі Одеси. Особовий іменник – це той лакмусовий папір, який дає змогу зрозуміти загальний міфологічний стан суспільства, його сильні та слабкі якості.

Таким чином, кожний віковий зріз має свій неповторний набір антропонімів. Імена, зафіксовані нами протягом 50 років, то зникали з ужитку, то з'являлись, то посилювали свої позиції, то послаблювали, оскільки оновлення особового іменника зумовлене вподобанням кожної людини, впливом моди, релігії, родинних традицій тощо.

Наші перспективи дослідження – вивчити варіанти дослідженого чоловічого та жіночого іменника, поширені в м. Одесі.

Список використаної літератури:

1. Дружинець М.Л., Троценко О. Динаміка особового чоловічого іменника Приморського району м. Одеси: спад і піднесення. *Science and society: modern trends in a changing world*. Vienna, 2024. С. 537–545.
2. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей. Київ: Наук. думка, 2005. 344 с.
3. Яцій Н. В. Антропоніми як невід'ємна складова ономастичного простору. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2017. Т.1. №27. С. 136-138.